

Darija Hofgräff

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
10 000 Zagreb

Sanda Franković

Škola za medicinske sestre Mlinarska
Mlinarska 34
10 000 Zagreb

OSNUTAK ŠKOLE ZA SESTRE POMOĆNICE U ZAGREBU 1921.–1922.

UDK 377.36:61(497.521.2)“1921/1922“
930.253:[377.36:61

Pregledni rad

U radu će se prikazati povijest Škole za sestre pomoćnice u razdoblju od njezina osnutka 1921. godine, pa sve do završetka školovanja prve generacije učenica 1922. godine. U dosadašnjoj literaturi su podatci o osnutku i djelovanju te institucije bili krivo i nepotpuno citirani, što je djelomično bio rezultat i nekorištenja arhivskoga gradiva. Iz tih razloga, osnovni motiv za izradu ovog rada bio je vezan uz ispravak temeljnih historiografskih podataka, bez kojih je nemoguće ostvariti egzaktan pristup temi. Rekonstrukcija podataka temeljila se prvenstveno na arhivskim fondovima i zbirkama Hrvatskog državnog arhiva (HDA) i Državnog arhiva u Zagrebu (DAZG), kao i dokumentima pohranjenim u pismohranama Škole za medicinske sestre Mlinarska i Družbe sestara milosrdnica Svetoga Vinka Paulskoga. Također su korištene i službene publikacije (Narodne novine i Službeni list), kao i do sada objavljena literatura o povijesti te škole. Na temelju ovoga istraživanja pokušali su se rasvijetliti podatci vezani uz točan datum osnutka škole, zatim početak i trajanje školske godine za prvu generaciju učenica 1921./1922., kao i broj upisanih i ispisanih učenica te diplomiranih sestara. U radu su također prikazani i pravni akti u vezi s konstituiranjem te institucije.

Ključne riječi: Škola za sestre pomoćnice, prva generacija diplomiranih učenica, Vladimir Čepulić, Jelka Labaš, Blanda Stipetić, Klarisa Radovanović, zdravstvene i socijalne institucije, socijalne bolesti

Uvod

Polazište za izradu ovog rada činili su arhivski izvori HDA i DAZG. Također su korišteni i dokumenti pohranjeni u pismohranama Škole za medicinske sestre Mlinarska i Družbe sestara milosrdnica Svetoga Vinka Paulskoga u Zagrebu.¹ Korištenje i kombiniranje navedenih izvora bilo je nužno i zbog činjenice da prezentiranje takvih cjelina ili njihovih parcijalnih sadržaja u kontinuitetu, bez obzira na trenutalnog vlasnika, može kod korisnika i šire javnosti doprinijeti boljoj percepciji *records continuum*,² koji je temelj suvremene arhivske djelatnosti, što svakako dodatno doprinosi i sveobuhvatnosti teme. Također se korištenjem navedenih dokumenata, naročito onih u HDA, htjelo ukazati na vrijedne izvore za povijest Škole za sestre pomoćnice koji mogu poslužiti kao svojevrsna nadopuna arhivskomu gradivu dostupnomu u DAZG-u, koje pak služi više za istraživanja povijesti grada Zagreba i njegove šire okolice, a manje za proučavanje povijesti institucija nastalih na državnoj razini.³

Rad osim uvodnog dijela i zaključka sadržava pet glavnih tematskih cjelina. U prvom poglavlju prikazan je pregled arhivskih fondova i zbirki HDA bitnih za proučavanje povijesti škole, što na izvjestan način može poslužiti budućim istraživačima u lakšem snalaženju kroz gradivo u vezi s tom temom.⁴ Drugo poglavlje donosi osnovne podatke o osnutku škole, s kojom je i započela prva organizirana izobrazba medicinskih sestara u Hrvatskoj. U trećem poglavlju prikazan je faksimil Nastavnog plana i programa, uz koji su navedeni i propisi o polaganju stručnih ispita za stjecanje zvanja u struci. U četvrtom poglavlju prikazan je Pravilnik o kućnom redu prema kojemu su bile utvrđena prava i obveze učenica. U petom poglavlju tablično je prezentiran popis upisanih i diplomiranih učenica iz prve generacije sestara, što se obradilo na temelju matičnih knjiga i dosjea učenica, pohranjenih u pismohranama Škole za medicinske sestre Mlinarska i Družbe sestara milosrdnica Svetoga Vinka Paulskoga. U zaključku se uputilo na važnost izvora pohranjenih ne samo u HDA, nego i u drugim institucijama, kako bi buduće sinteze bile što točnije, bez pogrešnih i nepotpunih interpretacija.

¹ Autorice zahvaljuju osoblju Škole za medicinske sestre Mlinarska na mogućnosti uvida u gradivo pohranjeno u pismohrani škole, kao i Družbi sestara milosrdnica kod kojih su sačuvani dosjei sestara Blande Stipetić i Klarise Radovanović. Također zahvaljuju kolegicama i kolegama u HDA: Branki Kesegić, Siniši Mariću, Tomislavu Grilecu, Ingi Kraljević, Vedrani Crnković, Jeleni Čolak, Damiru Pildeku i Anti Glavini.

² Vidi više u: Kušen, D. Strategija sveobuhvatnog arhiva (total archives) u Hrvatskoj. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 54(2011), str. 9–23.

³ Dugac, Ž. *O sestrama, siromašnima i bolesnima : slike socijalne i zdravstvene povijesti međuratnog Zagreba*. Zagreb : Srednja Europa, 2015. Poglavlje *O sestrama pomoćnicama* (str. 3–39) moglo bi se nadopuniti podacima o fondovima korištenima u ovom radu.

⁴ Više o pregledu fondova i zbirki DAZG-a koji se odnose na povijest zdravstva vidi u: *Izvori za povijest zdravstva u Državnom arhivu u Zagrebu od sredine 19. do sredine 20. stoljeća. Knj. 1: Fondovi i zbirke*. Molnar, B.; Horvat, K. (priřr.). Zagreb : Državni arhiv u Zagrebu, 2011.

1. Pregled arhivskih fondova HDA bitnih za proučavanje povijesti Škole za sestre pomoćnice

Problematika u vezi s pojavom tuberkuloze i mehanizmima njezina suzbijanja zastupljena je kroz djelovanje niza državnih institucija i službi, pa tako i Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu, o čemu svjedoči i arhivsko gradivo pohranjeno u HDA. Pri tome treba naglasiti da ono ne predstavlja posebnu dokumentacijsku cjelinu, nego je zastupljeno fragmentarno kroz različite fondove i zbirke. No, unatoč tomu, ono predstavlja važno polazište za bilo koje istraživanje u vezi s tom institucijom.

Prvenstveno treba koristiti gradivo Zdravstvenog odsjeka Ministarstva narodnog zdravlja za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje (1908.–1927),⁵ koji je osnovan 29. travnja 1919. godine rješenjem Ministarskog savjeta Kraljevine SHS.⁶ Odsjek je započeo s radom 1. srpnja 1919. godine te je imao ovlaštenja u posebnim poslovima: predlaganje i provođenje zdravstvenih propisa, imenovanja liječnika i dr. Samostalno u svojem djelokrugu Odsjek je bio zadužen i za poslove suzbijanja zaraznih bolesti te je obavljao stručni nadzor nad svim sanitetskim službama, zavodima i sl. Odsjekom je rukovodio šef kojeg je imenovao ministar narodnog zdravlja. Gradivo fonda većinom obuhvaća razdoblje od 1919. do 1924. godine, a podatci o kretanju tuberkuloze prikazani su retrospektivno za razdoblje od 1908. do 1920. godine. Također su u fondu sadržane naredbe Zdravstvenog odsjeka za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje u vezi s osnutkom škole, zatim propisi o održavanju i polaganju ispita, kućni red, kao i dokumenti o promjeni naziva škole od 9. veljače 1923. godine.

Godine 1924. reformom zdravstvene službe ukinuti su zdravstveni odsjeci i oblasne sanitarne uprave koji su zamijenjeni inspektoratima pri Ministarstvu narodnog zdravlja. Tako je Inspektorat u Zagrebu započeo s radom 1. travnja 1924. godine, kao direktan sljednik Zdravstvenog odsjeka Ministarstva narodnog zdravlja u Zagrebu.⁷ Prestao je s radom temeljem rješenja Ministarstva narodnog zdravlja br. 12185 od 15. ožujka 1928. godine, čime je bilo određeno da će Inspektorat do 31. ožujka 1928. godine sve administrativne i stručne ovlasti prenijeti u službeni djelokrug oblasnih sanitetskih referenata Zagrebačke i Primorsko – krajiške oblasti. U fondu je sačuvan kratki historijat škole, zatim spisi o socijalnom statusu se-

⁵ HR-HDA-134. Zdravstveni odsjek Ministarstva narodnog zdravlja za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje.

⁶ Osnovan je kao posebna ustanova Ministarstva narodnog zdravlja u Beogradu, sa sjedištem u Zagrebu. Nastavio je rad Odjela za zdravstvo Zemaljske vlade u Zagrebu (HR-HDA-83. Zemaljska vlada. Odjel za zdravstvo). Više podataka o tom fondu moguće je pronaći u: obavijesnom pomagalu za fond HDA-83/P-1 Zemaljska vlada. Odjel za zdravstvo – Zagreb 1918.–1919. (popis); Nacionalnom arhivskom informacijskom sustavu, URL: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_4066 (27.09.2017.); Ivičević, J. Javna uprava zdravstvom u (sjevernoj) Hrvatskoj 1868–1928. godine. *Arhivski vjesnik* 36(1993), str. 117–130.

⁷ HR-HDA-135. Inspektorat Ministarstva narodnog zdravlja Kraljevine SHS.

stara pomoćnica, poput prava na besplatnu prehranu i prijevoz, kao i dokumenti o isplati honorara predavačima koji su radili u školi.

Uspostavom Savske banovine, Zakonom o banskoj upravi od 7. studenoga 1929. godine, uspostavljeno je Odjeljenje za socijalnu politiku i narodno zdravlje.⁸ Ono je, osim brige za ratne invalide i siročad, obavljalo nadzor nad bolnicama i dječjim ustanovama. U fondu su fragmentarno zastupljeni dokumenti pojedinih državnih institucija, u kojima su sestre pomoćnice obavljale praktični dio nastave, poput antituberkuloznih dispanzera i antitrahomskih ambulatorija.

Osim gore navedenih fondova, povijest škole moguće je istraživati i na temelju fonda Higijenski zavod sa Školom narodnoga zdravlja,⁹ koji obuhvaća dio gradiva Zemaljskog analitičkog zavoda iz 1899. godine i Zemaljskog bakteriološkog i higijenskog zavoda u Zagrebu iz 1910. godine. U fondu su sadržani vrlo vrijedni programi rada Državne škole za sestre pomoćnice, kao i pravila o polaganju državnih ispita u struci. Nažalost, bez popisa svih predmeta koji su činili *naučnu osnovu*, a koji su bili zastupljeni u nastavi.

Od važnosti je i zbirka Personalnih spisa državnih službenika Zemaljske vlade, Pokrajinske uprave, oblasnih uprava, Savske banovine, Banovine Hrvatske i ministarstva NDH (1892.–1945.),¹⁰ u kojoj su pohranjeni službenički listovi pojedinih djelatnika škole, poput dr. Vladimira Čepulića, Jelke Labaš, Vande Novosel, Blande Stipetić i drugih djelatnika škole. Osobito su važni službenički listovi sestara nastavnica, što će poslužiti u budućnosti kao vrijedan izvor za rekonstrukciju profesionalnog puta sestara nastavnica, o čemu do sada ne postoji opsežnija historioografska analiza.

2. Podatci o osnutku Škole za sestre pomoćnice

Tuberkuloza je krajem 19. i početkom 20. stoljeća postala paradigmatskom socijalnom bolesti i polazištem za donošenje različitih zakonskih i javnozdravstvenih mjera. Objekt medicinskog promatranja postao je društveni, a ne individualni organizam, što je jasno iskazao i Vladimir Čepulić u svojem tekstu o socijalno-epidemiološkim problemima suzbijanja tuberkuloze: „Nakon što je Villemin god. 1865. eksperimentalno dokazao, da je tuberkuloza zarazna bolest, i nakon što je R. Koch god. 1882. otkrio uzročnika tuberkuloze, upravljena je borba protiv tuberkuloze u smislu antibacilarne profilakse, no odlučnu važnost za širenje tuberkuloze i daljnji razvoj tuberkuloznog infekta zadržali su socijalni faktori.“¹¹ Takav koncept

⁸ HR-HDA-149. Savska Banovina. Odjeljenje za socijalnu politiku i narodno zdravlje.

⁹ HR-HDA-517. Higijenski zavod sa školom narodnog zdravlja.

¹⁰ HR-HDA-890. Personalni spisi državnih službenika Zemaljske vlade, Pokrajinske uprave, oblasnih uprava, Savske banovine, Banovine Hrvatske i ministarstava NDH.

¹¹ Čepulić V. Socijalno-epidemiološki problemi kod suzbijanja tuberkuloze. *Liječnički vjesnik*. 61(1939), str. 36–51. Usp. Fatović-Ferenčić, S.; Hofgräff, D. *Od države do javnosti : tuberkuloza u fondovima Hrvat-*

preventivne medicine postupno se očitovao i na bolničkoj razini, ponajprije otvaranjem ambulatorija za pacijente oboljele od tuberkuloze u Bolnici sestara milosrdnica 1920. godine, kojega je vodio Lujo Thaller (1891.–1949.) u funkciji šefa Odjela za tuberkulozu iste bolnice.¹²

Uspostavljanjem specijaliziranog Odjela za tuberkulozu u Zakladnoj bolnici u Zagrebu, na njegovo čelo u listopadu 1920. godine došao je Vladimir Čepulić (1891.–1964.).¹³ Budući da uvjeti rada nisu bili zadovoljavajući, pogotovo jer se Odjel selio u nekoliko navrata te nije bilo dovoljno educiranog medicinskog osoblja, osobito izobraženih medicinskih sestara, pokrenule su se rasprave o važnost preventivnog suzbijanja tuberkuloze te se osvijestila potreba za osnutkom antituberkuloznih dispanzera. Tako je primjerice Zagrebački antituberkulozni dispanzer osnovan u srpnju 1921. godine, kada je za ravnatelja bio izabran Vladimir Čepulić,¹⁴ koji se osobito angažirao na nizu antituberkuloznih aktivnosti i pokrenuo inicijativu za osnutak Škole za sestre pomoćnice.

Unatoč činjenici da je riječ o vrlo važnom događaju kojim započinje organizirana i usustavljena izobrazba za rad medicinskih sestara na našem području, datum osnutka Škole za sestre pomoćnice¹⁵ nije točno istaknut u dosadašnjoj literaturi, čak štoviše u njoj se donose različite inačice u vezi s njezinim osnutkom.

Iznimka je rad *Kratki historijat škole za sestre pomoćnice u Zagrebu*,¹⁶ koji je objavljen u *Vjesniku Sekcije za Savsku Banovinu*,¹⁷ prema kojem osnutak Škole

skog državnog arhiva i Odsjeka za povijest medicinskih znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2014.

¹² Vučak, I. The Struggle against tuberculosis during the twentieth century in Croatia. U: Zupanić Slavec, Z. *Tuberculosis (1860–1960) : Slovenia's Golnik Sanatorium and TB in Central Europe.* Frankfurt – Berlin : Peter Lang, 2011, str. 19–20.

¹³ Čepulić, V. *Naša nastojanja u borbi protiv tuberkuloze.* Zagreb : Institut za tuberkulozu : Društvo za suzbijanje tuberkuloze u Zagrebu, 1940, str. 41–43: Odjel za tuberkulozu Zakladne bolnice. Čepulić o organizaciji tog odjela podnosi izvješće Odjelu za narodno zdravlje Zemaljske vlade u Zagrebu, koje je otisnuto u *Glasniku MNZ* 8(1921). O Odjelu je objavio i članak u *Ars Therapeutica* br. 4. Zbirka Čepulić Odsjeka za povijest medicinskih znanosti HAZU, separat br. 77.

¹⁴ Čepulić, V. Antituberkulozni dispanzer u Zagrebu. *Ars Therapeutica* br. 4. Zbirka Čepulić Odsjeka za povijest medicinskih znanosti HAZU, separat br. 76.

¹⁵ HR-HDA-134. Zdravstveni odsjek. Dopis Zdravstvenoga odsjeka za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje br. 05470 od 22. veljače 1923. godine u Zagrebu o preimenovanju Škole u Kraljevska državna škola za sestre pomoćnice, od 9. veljače 1923. godine, kut. 95.

¹⁶ *Kratki historijat škole za sestre pomoćnice u Zagrebu.* *Vjesnik Sekcije za Savsku Banovinu Jugoslavenskog društva diplomiranih sestara pomoćnica* (Zagreb). 1(1932), decembar, str. 4. Zagreb, HR-DAZG-755. Društvo diplomiranih sestara pomoćnica, sig. 16. Isti se nalazi u HR-HDA-135. Inspektorat Min. narodnog zdravlja, br. 4351 od 18. veljače 1926. godine, kut 48.

¹⁷ U članku: Kalauz, S.; Čukljek, S.; Kovačević, I. The history of written word in Croatian nursing. *Croatian medical journal* (Zagreb). 53(2012), 6, str. 631–634, navodi se da je *Sestrinska riječ*, koja je počela izlaziti 1933. godine, bila prvi sestriński časopis, što nije točno. O nalazu tog časopisa piše i Željko Dugac u već navedenoj publikaciji na str. 38–39., gdje navodi da je *Vjesnik Sekcije za Savsku Banovinu Jugoslavenskog društva diplomiranih sestara pomoćnica* prvo glasilo zagrebačkih sestara.

datira od 27. siječnja 1921. godine. Međutim, u tom radu nije naveden izvor od kuda je navedeni podatak i preuzet. Za pretpostaviti je daje riječ o naredbi objavljenoj u *Narodnim novinama* 35(1921) od 14. Veljače, koju je potpisao dr. Josip Lochert, tadašnji šef Zdravstvenog odsjeka za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje.¹⁸

Osim toga rada, točan podatak o osnutku škole autorice su identificirale na temelju naredbe Zdravstvenog odsjeka za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje br. 859/1921., gdje je naznačen i točan datum osnutka 27. siječnja 1921. godine.¹⁹ Prema istoj naredbi može se iščitati i podatak da je školska godina trebala trajati godinu dana, od 15. siječnja 1921. godine, do 15. siječnja 1922. godine.²⁰

Međutim, unatoč tomu dokumentu, koji je pohranjen u fondu Zdravstvenog odsjeka Ministarstva narodnog zdravlja za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje u HDA, u objavljenoj literaturi navodi se pogrešan datum osnutka škole, što je rezultat zaobilaženja arhivskih dokumenata, ali i službenih publikacija (*Narodnih novina*, *Službenog lista* i sl.) iz kojih se taj podatak također mogao provjeriti i dodatno usporediti s arhivskim dokumentima.²¹

U do sada objavljenoj literaturi najčešće se navodi da je škola osnovana 1. siječnja 1921. godine, što potpisuju Bunijevac, Demerin, Prlić, Čukljek, Kalauz i dr.²²

Treba naglasiti da je natječaj za primitak sestara bio objavljen i prije formalnog osnutka škole, što ukazuje na to da su pripreme za njezino otvorenje bile vrlo pomno planirane. Tako su se zainteresirane učenice mogle prijaviti putem natječaja obavljenog u *Narodnim novinama* 256(1920) od 10. studenoga, koji je bio otvo-

¹⁸ Dr. Josip Lochert (1872.–1916.) na položaju šefa Zdravstvenog odsjeka za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje uložio je velik trud u osnivanje Škole za sestre pomoćnice. Također je bio jedan od članova odbora za izgradnju i uređenje Škole narodnog zdravlja u Zagrebu 1925. godine, kada je prestao biti šef Zdravstvenog odsjeka.

¹⁹ HR-HDA-134. Zdravstveni odsjek, Naredba Zdravstvenoga odsjeka za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje br. 859 od 27. siječnja 1921. godine, kut. 103.

²⁰ Dugac, Ž. *O sestrama, siromašnima i bolesnima*, str. 10. Dugac navodi da je prvi tečaj trajao od 15. siječnja 1921. do 19. veljače 1922. godine, a u monografiji *75 godina Škole za medicinske sestre Mlinarska* na str. 22. navodi da je nastava trajala od 15. siječnja 1921. do 1. siječnja 1922. godine.

²¹ Ove službene publikacije naime donose natječaje, naredbe i druge sadržaje presudne za osnutak škole.

²² *75 godina Škole za medicinske sestre Mlinarska*. Bunijevac H. (ur.). Zagreb : Škola za medicinske sestre Mlinarska, 1996, str. 22; Demarin, K. *Povijest medicine i sestrištva : osnovama medicinske etike – priručnik za učenike*. Zagreb : Školska knjiga, 1986, str. 83; Prlić, N. *Zdravstvena njega : udžbenik za učenike srednjih medicinskih škola*. Zagreb : Školska knjiga, 2008, str. 9; Prlić, N. *Opća načela zdravlja i njega : udžbenik za treći razred medicinske škole : za zanimanje medicinska sestra opće njega / medicinski tehničar opće njega*. Zagreb : Školska knjiga, 2014, str. 59; Čukljek, S. *Osnove zdravstvene njega : priručnik za studij sestrištva*. Zagreb : Zdravstveno veleučilište, 2005, str. 38; Kalauz, S. *Sestrińska profesija u svjetlu bioetičkog pluriperspektivizma*. Zagreb : Pergamena – Hrvatska komora medicinskih sestara, 2011, str. 72; Čepulić, V. *Naša nastojanja u borbi protiv tuberkuloze*, str. 45, navodi da je škola osnovana 8. siječnja 1921. godine. Taj podatak preuzimaju i Fatović-Ferenčić, S.; Hofgräff, D. *Od države do javnosti : tuberkuloza u fondovima Hrvatskog državnog arhiva i Odsjeka za povijest medicinskih znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2014.

ren do 15. prosinca 1920. godine. U njegovu tekstu stajalo je da će u školu biti primljeno „8 sestara koje su trebale imati besplatan stan i opskrbu, jedno odijelo i par cipela te mjesečnu plaću od 1000 Kruna“. Buduće učenice morale su udovoljiti i određenim kriterijima: morale su biti državljanke Kraljevine SHS, nisu smjele biti mlađe od 20 ni starije od 35 godina, morale su imati završenu višu pučku ili barem četiri razreda neke srednje škole. Od njih se očekivalo da budu neporočne, zdrave i potpuno vješte „hrvatsko-srpskomu“ jeziku.²³

Osnutkom škole nastao je i velik interes među redovnicama koje su se bavile njegovom bolesnika te su na molbu poglavara reda Svetoga Vinka i Svetoga Križa bile također upisane u prvi tečaj.²⁴ Njihov primitak u školu utjecao je i na prvotni nastavni plan, pa je zbog njih došlo do podjele na dva smjera, bolničarskog²⁵ i socijalno-medicinskog. Na taj način ukazala se prilika da časne sestre koje su već i prije radile u bolnicama konačno dobiju i formalan dokaz o naobrazbi.

Teoretska naobrazba bila je za oba smjera zajednička. Učenice bolničarskog smjera obrazovale su se samo u njezi bolesnika, a učenice socijalno-medicinskog smjera, nakon potrebne naobrazbe u njezi bolesnika, dodatno su se educirale i u socijalno-medicinskom radu. Prvi ravnatelj škole bio je Vladimir Čepulić, koji je na tu dužnost imenovan 27. siječnja 1921. godine, kada je za nadstojnicu škole imenovana i sestra Jelka Labaš,²⁶ o čemu svjedoči i dolje navedeni dokument (*Slika 1*).

Prema *Iskazu akademskih naobraženih lica*²⁷ Zdravstvenog odsjeka za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje od 3. rujna 1920. godine u državnoj službi bilo je zaposleno ukupno 127 liječnika. Među njima pronalazimo i imena liječnika koji su predavali na Školi za sestre pomoćnice: Vladimir Čepulić, Milivoj Dežman, Janko Thierry, Vladimir Katičić, Rudolf Herzog, Janko Šanjek, Milan Crlenjak, Lazar Novković, Pavao Čulumović, Antun Gottlieb, Milan Schwarz, Ljudevit Thaller, Franjo Durst, Dušan Novković, Dragutin Certin i dr. Među ispitivačima

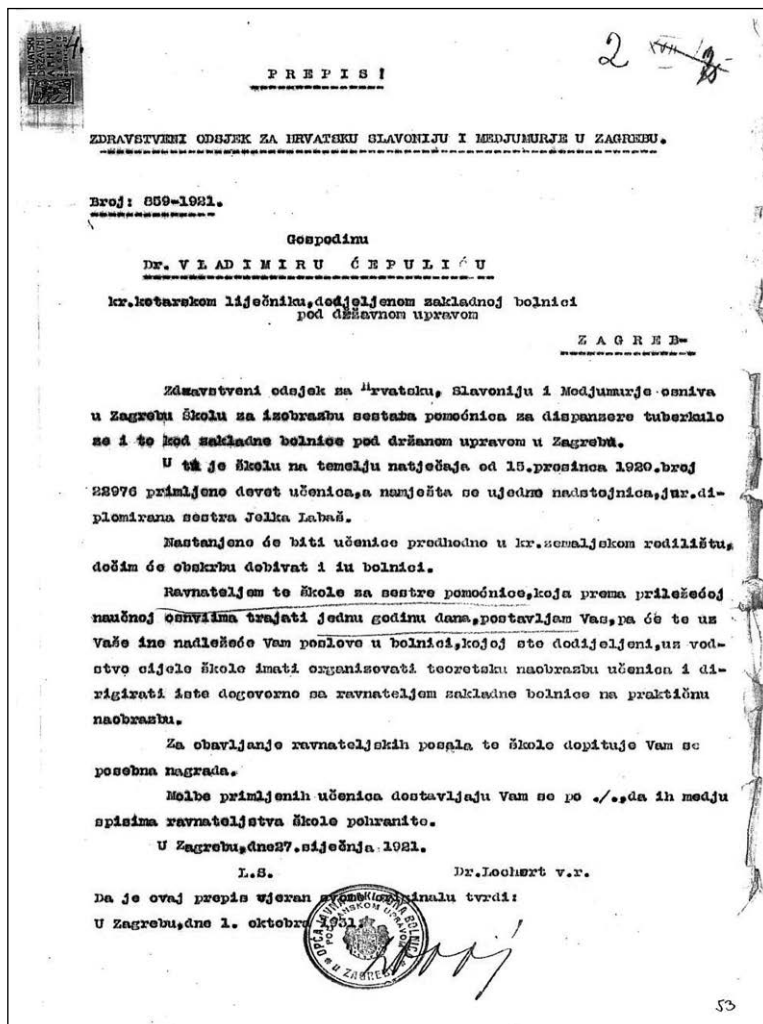
²³ U natječaju za prvu generaciju učenica nije se navodio bračni status, a u kasnijem razdoblju polaznice škole nisu smjele biti vjenčane te da su morale priložiti ledični list kod upisa (Dugac, Ž. O sestrama, siromašnima i bolesnima, str. 9). Autor se pri tome poziva na Natječaj za primanje učenica u Školu za sestre pomoćnice u Zagrebu u školskoj godini (1939/40) HR-DAZG-237. Središnji ured sestara pomoćnica u Zagrebu, normalije i dr. podatci o sestrama, sig 35/1.

²⁴ Čepulić, V. Državna škola za sestre pomoćnice u Zagrebu. *Liječnički vjesnik* (Zagreb). 48(1926), 3, prilog u rubrici *Staleške vijesti*.

²⁵ Treba napomenuti da se termin bolničarska škola i sestra bolničarka u tadašnjem kontekstu ne koristi u smislu pomoćnog zdravstvenog osoblja, nego kao smjer koji obrazuje sestre za rad u bolnici. Čepulić, V. Državna škola za sestre pomoćnice, str. 78: „u školi za sestre pomoćnice u Zagrebu obrazuju se učenice za sestre bolničarke (bolničarski smjer) i sestre pomoćnice (socijalno medicinski smjer)“. Nadalje se navodi da je moguće završiti oba smjera uz dopunu naobrazbe za predmete koje učenica nije slušala u svojem smjeru. U kasnijoj reformi programa došlo je do razdvajanja školovanja sestara i bolničarskog osoblja, što je vidljivo u smanjenju duljine obrazovanja za bolničarski program.

²⁶ HR-HDA-890. Zbirka personalija, Službenički list dr. Vladimira Čepulića, kut. 83 i 88.

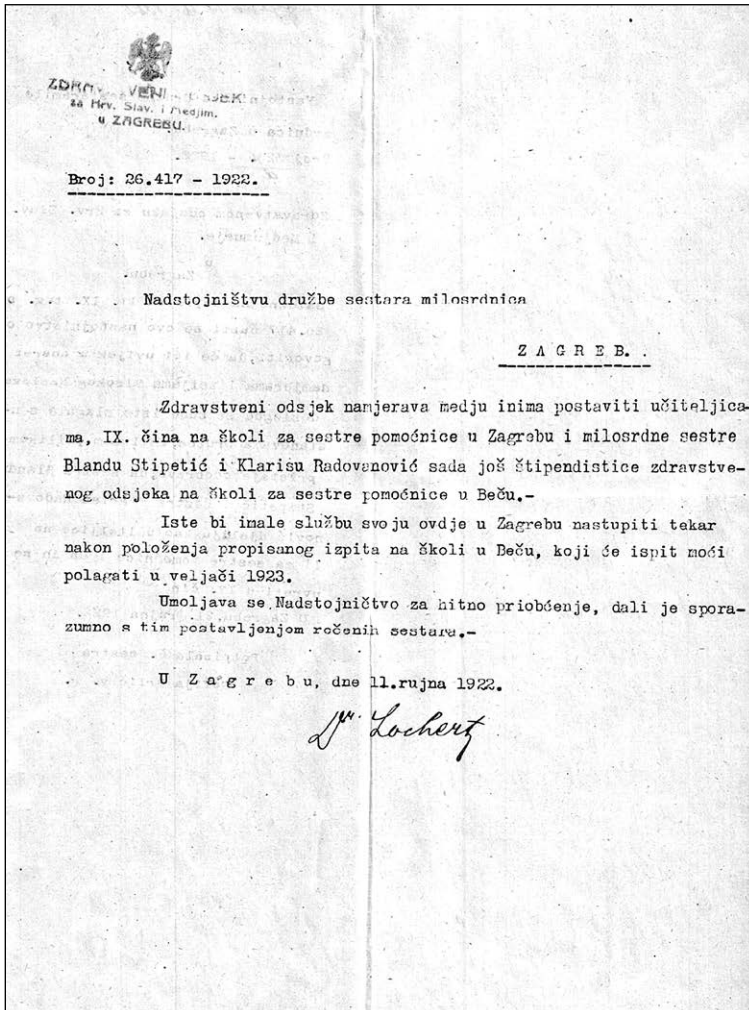
²⁷ HR-HDA-134. Zdravstveni odsjek, *Iskaz akademskih naobraženih lica* br. 19037/1920., kut. 17.

Slika 1. Postavljanje dr. Vladimira Čepulića za ravnatelja škole i namještenje Jelke Labaš za nadstojnicu (HR-HDA-890. Službenički list dr. Vladimira Čepulića)

bili su Vladimir Čepulić, Pavao Čulumović, Vladimir Čačković, Vladimir Vrabčević, Milivoj Dežman i predsjednik komisije Josip Lochert.

Treba naglasiti da su kao predavačice na školi radile i sestre Družbe sestara milosrdnica Klarisa Radovanović i Blanda Stipetić, kojima je Zdravstveni odsjek za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje u Zagrebu dopisom br. 16529 od 15. kolovoza 1920. godine dodijelio stipendiju za školovanje u Austriji, u Wilhelminen-Spital-

Slika 2. Odluka o postavljanju Klarise Radovanović i Blande Stipetić
za učiteljice u Školi za sestre pomoćnice (Pismohrana Družbe sestara
milosrdnica Svetoga Vinka Paulskoga)

Wien-Krankenpflegerinnenschule.²⁸ Nakon završenog obrazovanja u Beču sestre su dekretom Zdravstvenog odsjeka za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje u Zagrebu br. 27471 od 26. rujna 1922. godine trebale odmah stupiti u službu, znači od

²⁸ Kada se 20-tih godina počelo razmišljati o osnutku Škole za sestre pomoćnice istovremeno je izašao i natječaj u Narodnim novinama 186 (1920) od 17. kolovoza, kojim su se trebale dodijeliti i dvije stipendije od 20 000 kruna godišnje u svrhu izobrazbe u inozemstvu. Kandidatkinje su bile nakon završene naobrazbe dužne četiri godine raditi u školi.

druge generacije učenica,²⁹ za što se Zdravstveni odsjek obratio i nadstojništvu Družbe sestara milosrdnica, tražeći njihovu suglasnost (*Slika 2*).

3. Nastavni plan i program

Prema naredbi Zdravstvenog odsjeka za Hrvatsku Slavoniju i Međimurje br. 859 od 27. siječnja 1921. godine naobrazba sestara sastojala se od „opće naobrazbe“ i „naročito specijalne naobrazbe“.³⁰ Prema programu pod općom teorijском nastavom podrazumijevala se općenita bolničarska naobrazba, a „naročito specijalna naobrazba“ obuhvaćala je predavanja o svim ostalim granama bolničarske službe te je trebala služiti suzbijanju tuberkuloze.³¹

3.1. Teorijska naobrazba

Predmeti koji su obuhvaćali teorijsku naobrazbu bili su: Nauka o čovjeku; Nauka o zdravlju; Opća patologija i unutarnje bolesti s naukom o uporabi lijekova; Kirurgija i prva pomoć; Primaljstvo i njega novorođenčadi; Kožne i venerične bolesti; Trahom; Malaria i Alkoholizam.³²

Predmet Nauka o čovjeku bio je raspoređen na 40 sati i obuhvaćao je anatomiju i fiziologiju u glavnim obrisima, jednako kao i predmet iz biologije koji se sastojao od predavanja o ćeliji (stanici), oplodnji i nasljeđu.

Predmet Nauka o zdravlju bio je propisan na 40 sati, i obuhvaćao je osnove higijene: zrak, voda, stan, higijena sela i gradova te osnovna načela individualne zaštite, socijalne higijene i terapije. Predmet se izvodio i kroz praktičnu nastavu usmjerenu na prikaz postupaka dezinfekcije rane.

Predmet Opća patologija i unutarnje bolesti s naukom u uporabi lijekova bio je propisan na 30 sati. Predavanje je konceptijski pratilo općenite promjene kod bolesnika oboljelih od zarazne bolesti te upoznavalo s adekvatnom uporabom lijekova. Uključene su i laboratorijske vježbe u vezi s pretragom urina.

²⁹ Dokument je pohranjen u pismohrani Družbe sestara milosrdnica Svetoga Vinka Paulskoga u Zagrebu

³⁰ S vremenom se ta naredba nadopunjavala, pa je tijekom 1924. godine donesena nova „naučna osnova“ po kojoj su se obrazovale učenice upisane u jesen 1924. godine, o čemu je detaljno izvijestio i Vladimir Čepulić u radu *Državna škola za sestre pomoćnice u Zagrebu*, str. 78–86.

³¹ Unatoč postojećemu Pravilniku u monografiji *75 godina Škole za medicinske sestre Mlinarska*, na str. 23 i 24 nalazimo popis predmeta koji se ne poklapaju u potpunosti s Pravilnikom. Navodi se i da je tijekom prve godine teoretski dio nastave proširen s još tri predmeta: Akutne venozne bolesti (20 sati), Njega djece i dječje bolesti (15 sati), Psihijatrija (5 sati).

³² Više o pojavnosti tih bolesti tijekom 19. stoljeća vidi u: Hofgräff, D. *Zdravstvena statistika 1874.–1910.* na primjeru arhivskog fonda *Odjela za unutarnje poslove Zemaljske vlade te statističkih publikacija u Hrvatskom državnom arhivu*. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 55(2012), str. 187–204.

Kirurgija i prva pomoć su kao predmeti bili propisani na 30 sati. Zasnivali su se na izučavanju osnovnih načela antiseptike i aseptike, uz održavanje praktične nastave o previjanju i dezinfekciji rana.

Predmet Primaljstvo i njega novorođenčadi imao je za cilj prikazati u glavnim obrisima njegu trudne žene i babinja te pratiti normalan tijek poroda i razvoj dojenčadi i djece. Predmet je obuhvaćao i teme iz patologije prerano rođenog djeteta, što je bilo raspoređeno na 15 sati.

U teorijskoj naobrazbi posebna se pažnja posvećivala postanku i razvoju tuberkuloze, za što se nastojalo upozoriti učenice na tuberkulozu kao pučku bolest te ih poučiti o važnosti profilakse i pronalaženju adekvatnog lječilišta za oboljele. Nastava je bila raspoređena na 50 sati, a praktična naobrazba održavala se najviše 3 sata dnevno.

Predmeti poput Njega bolesnika i Socijalne skrbi bili su zastupljeni po 25 sati, i za cilj su imali učenicama prikazati praktičnu njegu bolesnika te ih upoznati s ostvarivanjem bolesničkih prava u pogledu socijalnog osiguranja i zaštite radnika, skrbi za siromašne, trudnice, roditelje, dojilje i invalide.

3.2. Praktična nastava

Učenice su obvezno morale provesti oko pola godine na praktičnoj nastavi, što je uključivalo i rad na odjelu za kirurgiju i unutarnje bolesti, rad na dječjim odjelima i sl. Neznatni dio praktične nastave odvijao se i na odjelima za spolne bolesti i primaljstvo, a „naročito specijalna praktična izobrazba“ odvijala isključivo na bolničkim odjelima za tuberkulozu ili dispanzerima.

Praktičnoj nastavi poklanjala se osobita pozornost te se stoga naglasak stavljao na vođenju administracije, odnosno dnevnika dispanzera, kao i bolesničkih protokola i druge korespondencije, s osobama ili ustanovama koje su surađivale s dispanzerom ili nekim drugim zdravstvenim institucijama. Od velike važnosti bila je i posjeta bolesnikovu stanu, tj. obiteljima oboljelih pacijenata, poglavito onima siromašnima. Svekolika teoretska i praktična nastava imale su za cilj kod sestara razviti osjećaj prema bolesniku „za sve njegove jade i tegobe“. Takvi stavovi podizali su razinu etičnosti struke na onu visinu s koje je trebalo s velikom strpljivošću provoditi naloge pretpostavljenih te naučiti što je svrha samog poziva, i što su njegove granice.

Nakon godinu dana poduke, učenice su pristupale polaganju ispita koji im je osiguravao naslov sestre pomoćnice i namještenje kod državnih ili drugih javnih ureda, koji su se bavili suzbijanjem i liječenjem tuberkuloze. Na čelu škole bio je ravnatelj, koji je morao biti liječnik. Škola je imala nadstojnicu, tj. sestru pomoćnicu koja je nadzirala učenice, njihovo vladanje i brinula za njihov etički odgoj. Pojedine predmete u školi predavali su liječnici koji su za to bili honorirani s 80 kruna ili 20 dinara po satu. Razdioba sati određivala se zajedno s učiteljima i rav-

nateljem škole. U kasnijim godinama program se mijenjao dužinom trajanja i opsegom predmeta prateći zahtjeve za produženjem sestričkog obrazovanja.³³

3.3. Propis o polaganju ispita za stjecanje zvanja

Naredbom Zdravstvenog odsjeka za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje br. 236 od 14. siječnja 1922. godine, a po odobrenju Ministarstva narodnog zdravlja, koja se nadovezuje na naredbu br. 859 od 27. siječnja 1921. godine o osnivanju Škole za sestre pomoćnice, izdan je propis o održavanju ispita u školi za bolničku, odnosno dispanzersku službenicu.³⁴ Prema članku 2. te naredbe svaka je učenica četrnaest dana prije polaganja ispita morala prijaviti usmeni ili pismeni dio ispita, koji se polagao pred povjerenstvom u sastavu predsjednika povjerenstva i četiri ispitivačka člana. Predsjednik je bio šef Zdravstvenog odsjeka ili njegov zamjenik, a članovi povjerenstva bili su: ravnatelj škole, dvojica redovnih predavača na školi kao i jedan liječnik iz redova Zdravstvenog vijeća u Zagrebu. Članovi povjerenstva obično su bili imenovali na jednu godinu od Zdravstvenog odsjeka za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje.

Ispit se održavao u Zagrebu, a dan i mjesto održavanja ispita obično je određivao predsjednik ispitnog povjerenstva, koji je ujedno određivao i redosljed pristupanja ispitu.

Protokol ispita sastojao se od dva dijela: praktičnoga i teorijskoga.³⁵ Kod praktičnog dijela ispita trebalo je ustanoviti jesu li kandidatkinje valjano upućene u opću njegu bolesnika, zatim prvu pomoć kod bolesti i nezgoda, njegu novorođenčadi, dojenčadi i djece. Kandidatkinje koje su se poslije trebale posvetiti dispanzerskoj službi morale su pred ispitnim povjerenstvom predočiti, prema odredbama šefa dispanzera, protokol o prijavi bolesnika dispanzeru za tuberkulozu, kao i evidenciju o posjetu bolesnikovu stanu. Također su bile dužne načiniti preparat za mikroskopski pregled ispljuvka i obaviti dezinfekciju nekog predmeta ili prostora.

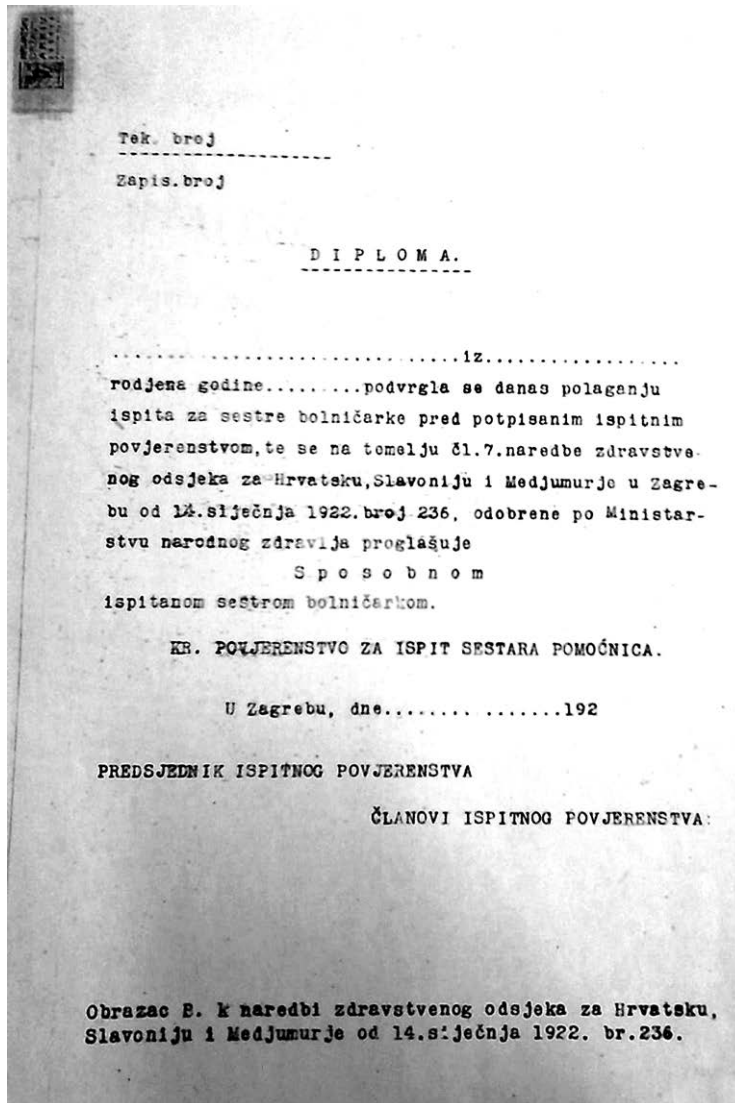
Teorijski dio ispita trebao je ustanoviti jesu li kandidatkinje savjesno svladale teoriju iz propisanih predmeta, prema članu IV. naredbe od 27. siječnja 1921. godine.³⁶ Ispit je obično trajao oko pola sata i predsjednik povjerenstva mogao je ispitivati kandidatkinje i osobno, pogotovo ukoliko se nije mogao uvjeriti u njihovo znanje, koje su prethodno pokazale pred drugim članovima stručnog povjeren-

³³ Iscrpan pregled nastavih programa od 1923. do 1987. godine vidi u: Prlić, N. *Pretpostavke i značenje profesionalne autonomije sestrištva : magistarski rad*. Zagreb, 1990.

³⁴ HR-HDA-134. Zdravstveni odsjek, Naredba br. 236 od 14. siječnja 1922., kut. 103. Ista je objavljena u *Narodnim novinama* br. 29, od 6. veljače 1922.

³⁵ Više o polaganju ispita i u narednom razdoblju vidjeti u: HR-HDA-517. Higijenski zavod, Naučna osnova Državne Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu, br. 3221 od 18. veljače 1927. godine, kut. 1.

³⁶ HR-HDA-134. Zdravstveni odsjek, Obrazac diplome br. 236 od 14. siječnja 1922., kut. 103.

Slika 3. Obrazac diplome Škole za sestre pomoćnice (HR-HDA-134.
Zdravstveni odsjek, Obrazac diplome br. 236)

stva. Kandidatkinje su mogle ispit položiti s ocjenom izvrsno sposobna, sposobna ili nesposobna. O svemu se sastavljao zapisnik, kojega su potpisivali svi članovi komisije. Ako kandidatkinja nije udovoljila zahtjevima, mogla je prema članku 6. pristupiti ponovo ispitu, i to nakon tri mjeseca. Za to vrijeme je mogla raditi u bolnici, odnosno u dispanzeru i spremati se ponovo za ispit. Ako bi kandidatkinja ponovo pala na ispitu, nije više imala pravo polagati isti.

4. Pravilnik o kućnom redu

Prema iskazu Vladimira Čepulića „za učenice primljene u školu su u razdoblju od siječnja 1921. do travnja 1922. godine predavanja bila organizirana u blagovaonici sestara redovnica u Zakladnoj bolnici. S tim da je za blagovaonicu i dnevno boravište civilnih učenica služila samo jedna soba u bolnici. Civilne učenice su stanovale u jednoj sobi u Zemaljskom rodilištu, dok su od travnja 1922. do 1. rujna 1923. stanovale u ortopedskoj bolnici kod Sv. Duha. Tek od 1. rujna 1923. učenice dobivaju primjeren smještaj te se škola i internat sele u četiri drvena paviljona na Mlinarskoj cesti br. 12, koje je država nabavila iz Njemačke u ime reparacija.“³⁷

Preseljenjem u Mlinarsku ulicu zaživio je i Kućni red od 16. lipnja 1922. godine,³⁸ skoro godinu dana prije negoli su škola i internat bili preseljeni u nove prostore. Iako Kućni red nije bio namijenjen učenicama prve generacije, ipak se donosi u nastavku rada „kako bi se pokazalo koliko je u odgoju ovoga mladoga kadra bila potrebna stroga disciplina i nadzor, ali s velikom dozom ljubavi, ne prisilno, već blago i obazrivo“.³⁹

Učenice su ustajale u 5:45 i prije odlaska na zajutrak morale su urediti sebe, svoj krevet, umivaonik i ostale stvari, jer je u sobi morala vladati čistoća i red. Na doručak su odlazile u 6:30, a nakon toga i na posao. Radile su od 7 do 12 sati na odjelima, nakon čega je bio planiran zajednički odlazak u internat. U 13 sati bio je predviđen zajednički objed, a nakon toga poslijepodnevni odmor u trajanju od 13:30 do 15 sati. U vremenu od 15 do 18 sati bila su predviđena predavanja ili rad u bolnici i nekim drugim socijalno-higijenskim ustanovama. Oko 18:30 učenice su se zajednički vraćale u internat, a oko 19 sati bila je zajednička večera. Oko 21:30 učenice su se spremale za odlazak na počinak.

Osim gore navedenih obveza, učenice su morale, otprilike svaka dva mjeseca, pomagati u internatu, što je zahtijevalo pospremanje glavne i gospodarske zgrade, kao i paviljona u kojem su i same boravile.

Posebna pozornost posvećivala se pristojnomu ponašanju učenica te poštivanju hijerarhije. Učenice su morale slušati ravnatelja škole, nadstojnicu i učitelje kako u internatu tako i za vrijeme obavljanja prakse u bolnicama i drugim institucijama. Morale su biti točne i na vrijeme izvršavati određeni posao. Na odjelima su im bili strogo zabranjeni privatni razgovori s bolesnicima i liječnicima, na čije

³⁷ Čepulić, V. Naša nastojanja u borbi protiv tuberkuloze, str. 45.

³⁸ HR-HDA-134. Zdravstveni odsjek, Kućni red za učenice „Škole za sestre pomoćnice“ u Zagrebu potpisan od dr. Vladimira Čepulića i nadstojnice Škole Jelke Labaš 16. lipnja 1922. godine, kut. 94. Također vidi isti u: HR-HDA-517. Higijenski zavod, br. 322 od 18. veljače 1927. godine, kut. 1.

³⁹ Čepulić, V. Državna škola za sestre pomoćnice u Zagrebu, str. 86.

upite nisu smjele dvojbeno odgovarati te ih podvrgavati kritici. Morale su znati čuvati službenu tajnu te se pred bolesnicima vladati tako da steknu njihovo potpuno povjerenje. Pri tome nisu smjele biti prema njima nestrpljive i zlovoljne te primati darove bilo koje vrste.

Svaku nedjelju popodne imale su pravo na slobodno vrijeme, kada su obično primale posjete obitelji, prijatelja i sl. Ljeti su imale dopuštenje ostajati u gradu i do 20 sati, s tim da za to vrijeme nisu smjele nositi službenu odjeću ili posjećivati kazališta, kavane, kina i sl. Uglavnom, njihovo ponašanje moralo je biti suzdržano, izbjegavajući situacije koje su mogle štetiti njihovu ugledu.

5. Prva generacija izobraženih sestara

Različiti autori različito navode podatak o broju upisanih i diplomiranih sestara. Autori Ž. Dugac i V. Čepulić navode da se u školu upisalo 39 učenica, od kojih je uspjelo diplomirati njih 34.⁴⁰ Drugi autori poput N. Prlić i S. Kalauz⁴¹ navode podatak o 38 upisanih učenica, a kod S. Čukljek, kao i u monografiji *75 godina Škole za medicinske sestre Mlinarska*,⁴² spominje se podatak o 40 upisanih učenica. Prema istraženim matičnim knjigama, školu je upisalo 40 učenica, od čega 10 civilnih, 16 iz reda Sv. Vinka Paulskog i 14 iz reda Sv. Križa. Tijekom školovanja iz škole su se ispisale dvije civilne učenice te četiri sestre iz reda Sv. Vinka Paulskog i Sv. Križa. Za dvije učenice postoje podatci o ispisu, a za njih četiri datum ispisa nije poznat.⁴³

Završne svjedodžbe izdane su u razdoblju od 13. do 16. veljače 1922. godine, što je vjerojatno bio datum polaganja završnog ispita, kojega su uspješno položile 34 učenice, i to 8 civilnih učenica, koje su zajedno s 11 redovnica dobile naslov sestre pomoćnice, a 15 redovnica dobilo je naslov sestre bolničarke.⁴⁴

⁴⁰ Dugac, Ž. *O sestrama, siromašnima i bolesnima*, str. 10; Čepulić, V. *Državna škola za sestre pomoćnice u Zagrebu*, str. 87.

⁴¹ Prlić, N. *Zdravstvena njega*, str. 9; Kalauz, S. *Sestrinska profesija u svjetlu bioetičkog pluriperspektivizma*, str. 72.

⁴² Čukljek, S. *Osnove zdravstvene njega*, nav. dj., str. 38; *75 godina Škole za medicinske sestre Mlinarska*, nav. dj., str. 22.

⁴³ Pismohrana Škole za medicinske sestre, Mlinarska br. 34., Zagreb Matična knjiga učenica Državne škole za sestre pomoćnice 1921.–1962.

⁴⁴ Podatci iz matične knjige podudaraju se s popisom završenih učenica u HR-DAZG-755. Društvo diplomiranih sestara pomoćnica – popis svršenih sestara u Državnoj školi za sestre pomoćnice od 1922. do 1937. godine, nedatirano sig. 14.

Tablica 1. *Pismobrana Škole za medicinske sestre Mlinarska. Podatci preuzeti iz matične knjige učenica Državne škole za sestre pomoćnice 1921. godina*

Prezime i ime	Matični broj	Upis	Završna svjedodžba	Ispis	Napomena
Bartolac Marija	1P ⁴⁵	1921.	15.02.1922.		civilna učenica
Janežić Josipina	2P	1921.	14.02.1922.		civilna učenica
Jemrić Katarina	3P	1921.	14.02.1922.		civilna učenica
Kos Ana	–	1921.	–	27.04.1921.	civilna učenica
Kukman Olga	4P	1921.	13.02.1922.		civilna učenica
Novosel Vanda	5P	1921.	14.02.1922.		eksterna
Rišner Berta	6P	1921.	13.02.1922.		civilna učenica
Rogina Doroteja	7P	1921.	15.02.1922.		civilna učenica
Trpinac Jelena	–	1921.	–	–	civilna učenica
Wentzel Josipa	8P	1921.	16.02.1922.		civilna učenica
Bilušić Elekta	1N ⁴⁶	1921.	15.02.1922.		Red Sv. Vinka Paulskog, sestra bolničarka
Britvić Remberta	–	1921.	–	19.05.1921.	Red Sv. Vinka Paulskog
Bušljeta Ita	2N	1921.	16.02.1922.		Red Sv. Vinka Paulskog, sestra bolničarka
Crnogaj Hironida	3N	1921.	16.02.1922.		Red Sv. Vinka Paulskog, sestra bolničarka
Fleischman Donicijana	4N	1921.	15.02.1922.		Red Sv. Vinka Paulskog, sestra bolničarka
Fostać Verena	9P	1921.	15.02.1922.		Red Sv. Vinka Paulskog
Horvat Matilda	10aN	1921.	16.02.1922.		Red Sv. Vinka Paulskog, sestra bolničarka
Ivoš Martina	11P	1921.	16.02.1922.		Red Sv. Vinka Paulskog
Janušić Elizabeta	5N	1921.	13.02.1922.		Red Sv. Vinka Paulskog, sestra bolničarka

⁴⁵ Oznaka za sestru pomoćnicu.

⁴⁶ Oznaka za sestru bolničarku.

Prezime i ime	Matični broj	Upis	Završna svjedodžba	Ispis	Napomena
Kerečin Heriberta	12P	1921.	16.02.1922.		Red Sv. Vinka Paulskog
Kljajo Fileja	–	1921.	–	–	Red Sv. Vinka Paulskog
Lokar Eukarpija	13P	1921.	15.02.1922.		Red Sv. Vinka Paulskog
Morović Katarina Siena	6N	1921.	14.02.1922.		Red Sv. Vinka Paulskog, sestra bolničarka
Novinjek Konzolata	7N	1921.	14.02.1922.		Red Sv. Vinka Paulskog, sestra bolničarka
Sakać Kapitolina	14P	1921.	13.02.1922.		Red Sv. Vinka Paulskog
Žerovnik Romana	15P	1921.	13.02.1922.		Red Sv. Vinka Paulskog
Dolenčić Florijana	16P	1921.	13.02.1922.		Red Sv. Križa
Filipan Bogumira	17P	1921.	14.02.1922.		Red Sv. Križa
Filipan Jelisava	–	1921.	–	–	Red Sv. Križa
Hödl Marcelina	8N	1921.	13.02.1922.		Red Sv. Križa, sestra bolničarka
Hrzić Kvirina	18P	1921.	13.02.1922.		Red Sv. Križa
Killer Egidija	–	1921.	–	–	Red Sv. Križa
Kovač Perpetua	9N	1921.	14.02.1922.		Red Sv. Križa, sestra bolničarka
Lohner Ksaverija	10aN	1921.	15.02.1922.		Red Sv. Križa, sestra bolničarka
Margetić Koleta	19P	1921.	14.02.1922.		Red Sv. Križa
Marakovčić Atanzija	11N	1921.	14.02.1922.		Red Sv. Križa, sestra bolničarka
Novak Gregorija	12N	1921.	16.02.1922.		Red Sv. Križa, sestra bolničarka
Vedenig Albina	13N	1921.	15.02.1922.		Red Sv. Križa, sestra bolničarka
Vicković Branka	14N	1921.	15.02.1922.		Red Sv. Križa, sestra bolničarka
Žužić Izidora	20P	1921.	16.02.1922.		Red Sv. Križa

Zaključak

Osnutak Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu predstavljao je početak profesionalizacije sestrištva u Hrvatskoj, o čemu je do sada nastalo nekoliko radova. Tragom objavljene literature i koristeći arhivske izvore, u ovom radu su korigirani osnovni historiografski podatci u vezi s datumom osnivanja škole, kao i duljinom trajanja nastave za prvu generaciju učenica. Osim toga prezentirani su i dokumenti o imenovanju prvog ravnatelja i nadstojnice te škole, kao i popis imena liječnika koji su predavali na školi. Također je prikazan i prvi nastavni plan rada, kao i pravilnik o kućnom redu. Na temelju matičnih knjiga pohranjenih u pismohrani Škole za medicinske sestre Mlinarska utvrđen je i točan broj upisanih i ispisanih učenica, kao i diplomiranih sestara u prvoj generaciji učenica, što je uspoređeno s podacima iz dosjea sestara koji su pohranjeni u pismohrani Družbe sestara milosrdnica Svetoga Vinka Paulskoga. Naglašena je potreba konzultacije različitih arhivskih izvora i drugih sadržaja, u kojima se nalaze podatci o toj tematici, kako bi se omogućio što egzaktniji pristup u budućim analizama.

Arhivsko gradivo

HR-HDA-79. Zemaljska vlada. Odjel za unutarnje poslove. Odsjek zdravstva. (UOZV)

HR-HDA-83. Zemaljska vlada. Odjel za zdravstvo.

HR-HDA-134. Zdravstveni odsjek Ministarstva narodnog zdravlja za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje

HR-HDA-135. Inspektorat Ministarstva narodnog zdravlja Kraljevine SHS

HR-HDA-149. Savska Banovina. Odjel za narodno zdravlje i socijalnu politiku

HR-HDA-517. Higijenski zavod sa školom narodnog zdravlja

HR-HDA-890. Personalni spisi državnih službenika Zemaljske vlade, Pokrajinske uprave, oblasnih uprava, Savske banovine, Banovine Hrvatske i ministarstava NDH.

HR-DAZG-237. Središnji ured sestara pomoćnica u Zagrebu

HR-DAZG-755. Društvo diplomiranih sestara pomoćnica

Pismohrana Škole za medicinske sestre u Mlinarskoj

Pismohrana Družbe sestara milosrdnica Svetoga Vinka Paulskoga

Literatura

Čukljek, S. *Osnove zdravstvene njege : priručnik za studij sestrinstva*. Zagreb : Zdravstveno veleučilište, 2005.

Ćepulić, V. Antituberkulozni dispanzer u Zagrebu. *Ars Therapeutica* (Zagreb). 4. Zbirka Ćepulić Odsjeka za povijest medicinskih znanosti HAZU, separat br. 76.

Ćepulić, V. Državna škola za sestre pomoćnice u Zagrebu. *Liječnički vjesnik* (Zagreb). 48(1926), 3, str. 75–87.

Ćepulić, V. *Naša nastojanja u borbi protiv tuberkuloze*. Zagreb : Institut za tuberkulozu : Društvo za suzbijanje tuberkuloze u Zagrebu, 1940.

Ćepulić, V. Socijalno-epidemiološki problemi kod suzbijanja tuberkuloze. *Liječnički vjesnik* (Zagreb). 61(1939), str. 36–51.

Demarin, K. *Povijest medicine i sestrinstva s osnovama medicinske etike : priručnik za učenike*. Zagreb : Školska knjiga, 1986.

Dugac, Ž. *O sestrama, siromašnima i bolesnima : slike socijalne i zdravstvene povijesti međuratnog Zagreba*. Zagreb : Srednja Europa, 2015.

Fatović-Ferenčić, S.; Hofgräff, D. *Od države do javnosti : tuberkuloza u fondovima Hrvatskog državnog arhiva i Odsjeka za povijest medicinskih znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2014.

Hofgräff, D. Zdravstvena statistika 1874–1910. na primjeru arhivskog fonda Odjela za unutarnje poslove Zemaljske vlade te statističkih publikacija u Hrvatskom državnom arhivu. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 55(2012), str. 187–204.

Ivičević, J. Javna uprava zdravstvom u (sjevernoj) Hrvatskoj 1868–1928. godine. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 36(1993), str. 117–130.

Izvori za povijest zdravstva u Državnom arhivu u Zagrebu od sredine 19. do sredine 20. stoljeća. Knj. 1: Fondovi i zbirke. Molnar, B., Horvat, K. (prir.). Zagreb : Državni arhiv u Zagrebu, 2011.

Kalauz, S. *Sestrinska profesija u svjetlu bioetičkog pluriperspektivizma*. Zagreb : Pergamena – Hrvatska komora medicinskih sestara, 2011.

Kalauz, S.; Čukljek, S.; Kovačević, I. The history of written word in Croatian nursing. *Croatian medical journal* (Zagreb). 53(2012), 6, str. 631–634.

Kratki historijat škole za sestre pomoćnice u Zagrebu. *Vjesnik Sekcije za Sausku Banovinu Jugoslavenskog društva diplomiranih sestara pomoćnica* (Zagreb). 1(1932), decembar, str. 4.

Kušen, D. Strategija sveobuhvatnog arhiva (total archives) u Hrvatskoj. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 54(2011), str. 9–23.

Narodne novine (Zagreb). 186(1920); 256(1920); 35(1921).

Prlić, N. *Opća načela zdravlja i njege : udžbenik za treći razred medicinske škole : za zanimanje medicinska sestra opće njege / medicinski tehničar opće njege*. Zagreb : Školska knjiga, 2014.

Prlić, N. *Pretpostavke i značenje profesionalne autonomije sestринства : magistarski rad*. Zagreb, 1990.

Prlić, N. *Zdravstvena njega : udžbenik za učenike srednjih medicinskih škola*. Zagreb : Školska knjiga, 2008.

75 godina Škole za medicinske sestre Mlinarska. H. Bunijevac (ur.). Zagreb : Škola za medicinske sestre Mlinarska, 1996.

Vučak, I. The Struggle against tuberculosis during the twentieth century in Croatia. U: Zupanič Slavec, Z. *Tuberculosis (1860–1960) : Slovenia's Golnik Sanatorium and TB in Central Europe*. Frankfurt–Berlin : Peter Lang, 2011, str. 19–20.

Summary

FOUNDATION OF THE SCHOOL OF NURSING IN ZAGREB 1921–1922

In this paper we present the history of the School of Nursing from the period of its foundation in 1921 to graduation of the first generation of students in 1922. In the available literature information on the School's foundation and activities has been erroneous or incomplete, which is partly due to disregard for the archival records. Because of this, the basic aim of this paper is the correction of fundamental historiographic data without which it is impossible to take an exact approach to the topic. The data are reconstructed based on the archival fonds and collections of the Croatian State Archives and State Archives in Zagreb, as well as on documents in the archives of the School of Nursing Mlinarska and the Society of Sisters of Mercy of St. Vincent of Paul. Furthermore, official publications ("Narodne Novine" and "Službeni list") and current literature about the School's history are used. Based on this research we attempt to ascertain the foundation date of the School, beginning and duration of the classes for the first student generation 1921/1922, number of enrolled students, drop-out rate and number of graduated students. Also, we present the basic legal acts related to the constitution of this institution.

Keywords: *The School of Nursing, first generation of graduated students, dr. Vladimir Čepulić, Jelka Labaš, Blanda Stipetić, Klarisa Radovanović, healthcare and social institutions, social diseases, archival fonds of the Croatian State Archives and State Archives in Zagreb*